

**INKULUMO KANGQONGQOSHE WEZOKUTHUTHA, UKUPHEPHA
NOKUXHUMANISA UMPHAKATHI KWAZULU-NATAL UMNUZ WILLIES
MCHUNU EMCIMBINI WOKUTHELELANA AMANZI PHAKATHI
KWEZIGODI ISIYEMBENI NEMACHIBINI, EMTUBATUBA,
NGOLWESIHLANU MHLAKA 30 NOVEMBER 2012.**

Mphathi wohlelo;
INkosi yaKwaMpukunyoni;
AmaKhosi aseNdlunkulu wonke akhona;
IMeya yesiFunda saseMkhanyakude;
AmaKhansela wonke akhona;
IziNduna zamaKhosi;
Ubuholi bamaphoyisa obukhona;
Ubuholi bama-CPF;
ImiNyango kaHulumeni ekhona ngokwehlukana kwayo;
Izinhlango ezizimele;
Umphakathi wonke;
Ngiyanibingelela

Mangithathe leli thuba ngibonge kunina nonke enikwazile ukuba yingxenywe yalo mhlango wanamhlanje. Siyafisa futhi ukuqala ngokubonga kubo bonke abebeyingxenywe yokuzibophezela ukuba sibuyisele le ndawo yaKwaMpukunyoni esimweni esifanele, ikakhulukazi izigodi saseSiyembeni naseMachibini.

Kakade abantu beNkosi kumele bayithokozele impilo nokuhlala kule ndawo njengezinye izizwe zamakhosi.

Mangikusho nje lapha ukuthi kulo mNyango wezokuPhepha nokuXhumanisa uMphakathi, mina njengo-Willies Mchunu ayikho into engihlaba umxhwele njengokubona izizwe zamaKhosi kumbe izigodi zeNkosi eyodwa zithelelana amanzi ngemuva kwezimpi, zithi akudlule konke osekwenzekile.

Okusempeleni ngiyaye ngikhale ngokuthi ukube ithuba livuma ngokuthanda kwami ngabe imicimbi enjengalena ihanjelwa nanguNdunankulu mhlambe neSilo samaBandla imbala, ukuze konke kwenziwe phambi kwabo njengabaholi bethu.

Umcimbi ofana nalo ngiqale ukuwubona ngamehlo ngo-April walo nyaka laphaya eMkhambathini ngenkathi amaKhosi amabili, eyaKwaMaphumulo eMaqongqo neyaKwaMdluli, KwaNyavu, ethelelana amanzi phambi kwezizwe zawo, ezibophezelela ukuthi ngaphansi kobuholi bawo akusophinde kubekhona ukulwa phakathi kwalezi zizwe ezingomakhelwane.

La maKhosi ayeqeda impi yeminyaka eyase yadlula nemiphefumulo eminingi kwaphazamiseka nezinhlalo zokwakhiwa kwemindeni njengoba ukwakhelana kwezizwe kusho nokuthi ziyaganiselana futhi zinezihlobo ngapha nangapha.

Kuthe khona futhi ekuqaleni kwayo le nyanga ka-November sahambela umcimbi wokukhumelana umlotha lapha eMankwanyaneni, ngaseShowe, nakhona obekunempi esidlule nemiphefumulo eminingi.

Konke lokhu sikwenza ngaphansi kohlelo lwethu esaluqala njengoHulumeni waKwaZulu-Natal lokuba singenelele ezindaweni ezibonakala zikhungethwe wudlame, noma ukungazinzi kwesimo ngenxa yemibango okungaba ngeyezepolitiki, eyemiphakathi noma izigodi ezingaphansi kwama Khosi kanye nobugebengu obehlukahlukene.

Lolu hlelo lokubuyisana esithi i-Community In Dialogue Programme (CIDP) lukhuthaza imiphakathi ukuba ixazulule izinkinga ngokuxoxisana.

Masisho-ke futhi ukuthi yize lolu kuwuhlelo oluqalwe nguHulumeni, kodwa imiphakathi sekuyiyona esiphumela obala isinxuse njengomNyango wezokuPhepha nokuXhumanisa uMphakathi ukuba siyilekelele ukubuyisa uzinzo ezindaweni zayo.

Ubufakazi balokho yilokhu okwenzeka ngonyaka ka-2009 lapho sazama ukungenelela njengomNyango ekwakheni uxolo phakathi kwezigodi ezimbili, esaseSiyembeni nesaseMachibini, ezazinempi eyayisiqhubeke iminyaka eminingi phakathi kwazo.

Bazokhumbula-ke esasinabo ngomhlaka 14 December wonyaka odlule u-2011 silethe izinhlelo zomgwaqo khona lapha eSiyembeni, ukuthi iNkosi uMkhwanazi yenza isicelo sokuba njengoNgqongqoshe ngilekelele isizwe ekutheni kwenziwe umcimbi wokukhumelana umlotha.

Mina-ke ngihlale ngisho ukuthi njengoHulumeni wentando yabantu sihlonipha wonke amasiko nemikhuba yabantu, uma nje kungaphambene nomthethosisekelo futhi kungahlukumezi ilungelo lomunye umuntu.

Ngakho-ke noma ngabe yini eyenziwayo egameni lokuphepha nokuletha uzinzo ezindaweni esihlala kuzona, siyohlale sikweseka ngokugcwele.

Nasohlangothini lwezingozi zomgwaqo engisazokhuluma ngalo ngihlale nginxusa ukuthi noma ngubani obona ukuthi isiko noma inkolo yakhe ingasiza ukuqeda izingozi zomgwaqo, makeze nako kuthina sibone ukuthi siya kanjani phambili.

Thina esiyaye sikugcizelele kulolu hlelo lokuxoxisana ngukuthi ukhiye wangempela ekuqinisekiseni ukuthula nokuphepha endaweni yizo izakhamuzi uqobo. Njengesizwe kumele siwuqede lo mkhuba wokuthi uma sinezinkinga sizixazulula ngodlame.

Lokhu sikusho ngoba emlandweni wesintu akuvamile ukuthi kube yimpi egcina iyisisombululo senkinga esuke yenza abantu balwe. Ekugcineni kumele bagcine bexoxile. Noma ukuxoxa kuvamise ukuthi kwenzeke sekuliwe kwafa abantu, kwagcwala amathuna yonke indawo, kwasala amagqubu nenzondo, kodwa ekugcineni sigcina sibonakele isidingo sokuxoxisana.

Manje ingozi yokuqala ngempi ngukuthi igcina isikapakele ezizukulwaneni ezilandelayo. Uthole abantu bengasezwani kodwa bengaxabene bona ziqu zabo, kuphela nje kungukuthi omunye wazi ukuthi oyise babulawa oyise balona omunye.

Kuyimanje nje sibhekene nenkinga efanayo lapha KwaZulu-Natal kwezepolitiki. Kunabantu abangadela konke ngisho ukuthola izidingo zentuthuko uma nje lokho kuzolethwa nguHulumeni noma umuntu weqembu lepolitiki elithile.

Uma uthi uyalandela ukuthi ubangani nalelo qembu, uthole ukuthi inzondo nje kuphela. Bese uyabona-ke ukuthi siseyisizwe esigulayo uma kusenabantu abanjalo.

Siyazi ukuthi le ndawo yaKwaMpukunyoni nazo zonke ezinye zaseMkhanyakude ingenye yalezo ezisasilele emuva ngengqalasizinda yentuthuko. Isisekelo sentuthuko-ke ngukuba indawo ibe nokuthula nentando yeningi. Ngale kwalokho iyohlale ihambela le kude intuthuko.

Yingakho-ke sithi namhlanje mphakathi siyaninxusa ukuba nisukume nibambisane noHulumeni, sonke sibe yingxenye yokulekelela uMongameli wethu uMsholzi othe ngesikhathi sokuphatha kwakhe kumele kuphuthunyiswe intuthuko ezindaweni zasemakhaya.

Futhi akagcinanga lapho njengoba ebe yingqalabutho ngokuba nguMongameli wokuqala kuleli zwe ukwenza umNyango obhekele ukuthuthukiswa kwezindawo zasemakhaya.

Mhlambe yiyo lento eyenza namalungu enhlangano yakhe amaningi afune ukumbuyisela ihlandla lesibili uNxamalala eMangaung. Siyazi ukuthi ukube iMangaung ivuleleke kubantu bonke, nabanye benu abangewona amalungu kaKhongolose bebezokwenza abakwenza ngokhetho luka-2009.

Kodwa-ke siyazi ukuthi njengoba siqhubeka nokusabelela lona leli khwela elahlatshwa nguyena uMsholozzi ukuba siphume emadolobheni siye ezindaweni zasemakhaya, nango-2014 nisazophinda niwuthume lo Hulumeni ukuba uqedele osukuqalile.

Okumele nikuqaphele nje ngukuthi noma uHulumeni kaMsholozzi ungafisa kanjani ukwenza izinto enawuqokela ukuba uzenze, angeke kwenzeke loko uma sihluleka ukuhlala phansi sibonisane.

Kumele sidodisane, siqhamuke nekhambi lokuqeda izimo ezenza ukuba thina njengomphakathi singayi phambili, sime ndawonye, abanye bebe bezithola izidingo zemiphakathi yabo kwezinye izindawo.

Mangikusho-ke futhi ukuthi njengoba silapha nje namhlanje lo mcimbi uyingxenywe yochungechunge lwezinhlelo zokuphepha komphakathi ekuhlukumezekeni nasebugebengwini esiqhubeka nazo kusukela kuqale le nyanga ka-November esiyiphetha namhlanje.

Inyanga ka-November yiyona esiqhakambisa kakhulu kuyona ezokuphepha nokulwa nobugebengu, kodwa futhi lokhu siqhubeka nako kuze kube nguKhisimusi nangemuva kwawo.

Siyaye sisho-ke sithi iqondana kahle le nyanga njengoba ngalesi sikhathi abantu bakithi basuke bezokuba nemali, abanye bese beba budedengu ekuyiphatheni.

Nezigebebu ziyakwazi-ke lokho – yingakho ubugebengu bubukhulu ngalesi khathi ngoba izigebebu ziyazi ukuthi abantu abanaki uma sebejabule. Amabhonasi nezitokfela okuletha injabulo kubenza babe budedengu bangazinaki bona kanye nempahla yabo.

Lesi yisikhathi lapho imindeni ivakashelana khona, nabahlala kude ngenxa yokufunda nokusebenza basuke bebuyile.

Nobugebengu obubangwa ukusondelana ndawonye njengomndeni, phecelezi i-contact crime, nabo buye budlange ngalesikhathi. Uthole umalume noma umakhelwane noma ubaba esedlwengula intombazanyana ayizalayo noma yakwamakhelwane.

Vele-ke amacala okuhlukumeza ngocansi yinto ekhona la eMtuba njengoba nezibalo zobugebengu zika-2011/2012 ziveza ukuthi abe ngu-65 amacala abikiwe emaphoyiseni alapha.

Siyazi futhi ukuthi lawo ngabikiwe kuphela kodwa kunenqwaba yamanye agcina engafikanga emaphoyiseni. Kokunye mhlambe ngenxa yokufihla kwabahlukunyeziwe noma ukugxambukela kwemindeni ifune kuxoxiswane ngaphandle kwenkantolo.

Ngakho-ke siyakukhuza konke lokho. Sithi futhi njengoba siqhuba izinsuku ezingu-16 zokulwa nokuhlukunyezwa kwabesifazane nezingane, masiwusekele sonke lo mkhankaso. Futhi makungabi yilezo zinsuku ezingu-16 kuphela kodwa kube yisikompilo lethu.

Yingakho-ke kuwumsebenzi wethu ukuthi sihlanganye nani sizothi: 'Phansi nokuhlukunyezwa kwezingane nezalukazi, phansi! Phansi nokuthenga izimpahla ezintshontshwe emaseleni, phansi! Phansi nokuhlukumeza abazali bafunwe imali abangenayo, phansi!'

Enye inkinga esinayo ngeyophuzo oludakayo nezinye izidakamizwa okunomthelela omkhulu ezigamekweni zobugebengu nasekubekeni ukuphepha kwabantu engcupheni.

Abantu abasikhathaza kakhulu yiyona intsha lena, enye eyazi ukuthi lesi khathi sikaKhisimusi sisho ukuthi kumele bangene ophuzweni oludakayo noma ngabe bebengaluthinti phakathi nonyaka.

Kuyothi kuzwakala kube kuthiwa kukhona odlwenguliwe noma abagwazene kanti indaba isuka khona otshwaleni.

Izidakamizwa-ke yizona futhi ezidala kwenyuke nesibalo samacala okugqezwa kwemizi nokubamba inkunzi ngoba phela imvamisa abantu abasebenzisa izidakamizwa akubona abantu abasebenzayo kanti akube kusavuma umuntu ahlale ngaphandle kwazo.

Nalapha nje iyethusa indlela esenyuka ngayo isibalo samacala okugqezwa kwemizi abikwa esiteshini saseMtubatuba. Kulo nyaka kubikwe angu-211 kanti yonke le minyaka emihlanu edlule awakaze abe ngaphansi kuka-200.

Kukhona nangu-99 okugqezwa kwezindawo okungezona ezokuhlala abantu, njengamabhizinisi nezakhiwo ezithile. Lawa akhule kakhulu ngoba asuka ku-58 ngonyaka ongaphambili. Awokubamba inkunzi wona agijima ko-103.

Njengezinye izindawo zasemakhaya, indawo yalapha eMtuba-ke nayo siyazi ukuthi inayo inkinga yobugebengu bokwebiwa kwemfuyo. Noma ingakafiki ezindaweni zangapha ezansi koXobho nasenhla koDumbe, kodwa ukukhula kwesibalo samacala sisuka ku-8 ngonyaka ka-2009 siya ku-35 kulo nyaka kusho ukuthi inkinga iyakhula ngempela.

Kodwa nakulokhu-ke sinethemba lokuthi abantu bakithi bazosizakala njengoba sesiqalise ngohlelo lokufaka uphawu yonke imfuyo esifundazweni saKwaZulu-Natal. Lolu hlelo silwethule ngokomthetho lapha e-Donnybrook, ngaseXobho, kwi-District yaseSisonke.

Sihlose ukuxazulula inkinga yokuthi abantu abanengi bagcina bengakwazi ukuthola izinkomo zabo bebe bezibona ngenxa nje yokuthi abanabo ubufakazi bokuthi ngezabo ngempela ngoba zingenalo uphawu olusemthethweni.

Siyawanxusa-ke namaKhosi aseNdlunkulu ukuba asilekelele ngokugqezela abantu bawo ukuba balusebenzise lolu hlelo uma sesilusabalalisa nalapha eMkhanyakude.

Siyazi-ke kujwayele kuzo zonke izindawo esizihambayo ukuthi kube nenkombankombane umphakathi uthi amaphoyisa awawenzi umsebenzi wawo kanti namaphoyisa athi umphakathi awufuni ukuphumela obala nobufakazi obuzogweba abantu uma sebebanjiwe.

Kodwa esikushoyo thina ngukuthi emacaleni amaningi avulwayo eziteshini zamaphoyisa kubakhona ababoshwayo. Yingakho phela namajele ebhekene nenkinga yokugcwala manje, yingoba ayabopha amaphoyisa.

Sihlale sisho ukuthi amaphoyisa alesi fundazwe anomthwalo onzima njengoba ngaphezu kobugebengu obujwayelekile nezinye izifundazwe ezibhekene nabo, thina awethu aphinda abhekane namacala okubulawa kwabantu okuhlobene nezepolitiki nezimpi zamatekisi.

Siyazi-ke kodwa futhi ukuthi kuyenzeka kube nobuthaka ekusebenzisaneni phakathi kwamaphoyisa nomphakathi uma kusetshenzwa ngezinhlaka zama-CPF nezinye ezilwa nobugebengu.

Sinethemba-ke ukuthi njengoba sigcobe ngokomthetho uhlaka lwesifundazwe lwe-CPF kule nyanga edlule, oluholwa ngubaba uMtambo, sizoyilungisa yonke leyonto manje. Thina okwethu njengomphakathi ngukuba sisebenzisane nalezi zinhlaka lapho sihlala khona.

Okunye futhi ngukuthi njengoHulumeni sesisayine isivumelwano sokusebenzisana nazo zonke izinhlangano ezilwa nobugebengu esifundazweni ezingaphansi kukasoseshini wazo owaziwa nge-KZN Community Crime Prevention Association (KZN-CCPA).

Emcimbini wokugcoba lo soseshini ebesiwenze eThekwini mhlaka 13 kule nyanga, bonke abaholi bezinhlangano bazibophezele ngokuthi bazosebenza ngendlela ehambisana nomthetho kungabikhona ukuhlukunyezwa kwabantu futhi zinganikwa indawo izigebengu.

Sibe nethemba-ke ukuthi ukusukela manje kuya phambili sizobona kwakheka ukuthembana okukhulu phakathi kwamaphoyisa nemiphakathi. Sizobona imiphakathi izimisela ngokwelekelela amaphoyisa ngokuthi inikeze ngolwazi oludingwa amaphoyisa ukuze kuboshwe izigebengu.

Mangiphethe ngokuthinta enye indaba ehlale isikhathaza njalo ngalesi khathi sikaKhisimusi. Siyazi phela ukuthi ngalesi khathi sikaKhisimusi kunabantu abathanda ukuthi badle amanzi amponjwana bese beshayela izimoto. Abanye bathanda kakhulu ukuhamba emgwaqeni ngezinyawo uma sebephuzile.

Iningi labantu abafa ezingozini zomgwaqo abahamba ngezinyawo ngoba baba budedengu kanti nabashayeli babudedengu, abanye abamazi umuntu. Kanti-ke manje sekuyaboshwa, usuyabhadla ejele uma ubulale umuntu engozini yomgwaqo, futhi izinkantolo seziyakuphuca nelayisense yakho uma utholakale unecala lokuphula umthetho womgwaqo.

Ngisho nezibalo zobugebengu ezikhishwe nguNgqongqoshe wamaPhoyisa uMnuz Nathi Mthethwa ngalo nyaka ziveze isibalo esiphezulu samacala abashayela bedakiwe ezweni lonke.

Nalapha-ke esiteshini samaphoyisa eMtubatuba anisele ngaphandle yize kona zikhomba ukwehla izibalo zababoshelwa ukushayela bedakiwe. Njengoba nisuke ku-106 ngonyaka odlule nehla naya ku-45 kulo nyaka, lokho akusho ukuthi seni-*right* manje.

Thina nje esazi umphumela wokushayela udakiwe siyazi ukuthi ngalabo bantu abangu-45 kusho ukuthi kunezimpilo zabantu abaningi kabi ebezisengcupheni. Ucwangingo luyakuveza ukuthi izingozi eziningi ezenzeka emigwaqeni yethu utshwala bunomthelela omkhulu kuzona.

Umuntu osephuzile akakwazi ukulawula imoto yakhe ngendlela afanelekile emgwaqeni, ikakhulukazi uma kunesimo esiphuthumayo, i-emergency situation, mhlambe kumele avike into ethile emgwaqeni.

Izinga lokukwazi ukuthatha isinqumo lisuke seliphazamisekile engasakwazi ukukala ukuthi into ikude kangakanani.

Kanjalo nabahamba ngezinyawo, uthole sekuyizimoto ezivika umuntu ohamba emgwaqeni, kungaseyena obalekela izimoto ukuthi zingamshayisi ehlohlwa utshwala noma sekuvaleke amehlo. Abanye uma sebedakiwe bazibona sebebakhulu bacabange ukuthi bagqoke insimbi kanti imoto kuphela eyinsimbi, futhi iyabulala.

Manje-ke nalapha sizonxusa ukuba nilekelele isifundazwe senu siphume enkingeni yokuthi njalo uma kukhishwa izibalo zikazwelonke kube yithina esihamba phambili ekufeni kwabantu ezingozini zomgwaqo kanye nasemiphakathini yethu ngenxa yezingxabano.

Makuthi uma sekukhishwa izibalo zezingozi ezenzeke ngamaholide kanye nodlame emiphakathini ngesikhathi sikaKhisimusi kuthiwe sihamba phambili ngokwehlisa isibalo sezingozi nokufa kwabantu emgwaqeni, futhi asibulalani sodwa ngenxa yezingxabano zemibango.

Siyathemba ukuthi ukufika kwethu la siwuHulumeni enamvotela kuyisexwayiso ukuthi nidinga ukuphilisana kangcono kunale ndlela ebeniphilisana ngayo kudala.

Ngalawo mazwi sithi siyabonga. Sengathi singahamba siyodla uKhisimusi noNcibijane omuhle siphephe size sibonane nangonyaka ozayo. Masingenzi sengathi akuseyophinde kube nomunye uKhisimusi esikhathini esizayo.

Ngiyabonga